

Den moderna samhällsordningens problem

Hobbes, Smith och Modern social imaginaries

Abstract

In this thesis a problem in modern social order and the problem of the order are discussed. The aim of the thesis is to present a well-founded hypothesis regarding a problem in the modern society, by answering the question "In which situation does the problem of the order remain unsolvable?" The problem of the order incorporates the difficulty in getting a large number of individuals to co-operate in order to reach the common good. In the beginning of the thesis, it is discussed how the problem of the order can be understood and explained by using the game theory models prisoner's dilemma and the tragedy of the commons, as well as Thomas Hobbes' analysis of the state of nature. Then, the thesis goes on to use Hobbes' and Adam Smith's theories in order to formulate two solutions on the problem of order. The thesis then makes the case that both of those faces one problem each, which in some cases prevents them from solving the problem of the order. Finally, an argument is presented about in which situation the two solutions fail, and by that the sought social problem is illuminated.

Nyckelord: Ordningens problem, Hobbes, Spontan ordning, Social imaginaries
Antal ord: 10394

Innehållsförteckning

<u>1 Inledning.....</u>	<u>1</u>
<u>2 Ordningens problem – ett spelteoretiskt exempel.....</u>	<u>3</u>
<u>2.1 Allmänningens tragedi.....</u>	<u>3</u>
<u>2.2 Fångarnas dilemma.....</u>	<u>4</u>
<u>2.3 Exemplet segregation.....</u>	<u>5</u>
<u>3 Att förstå ordningens problem med hjälp av Hobbes.....</u>	<u>7</u>
<u>3.1 Ur människans likhet föds misstro.....</u>	<u>7</u>
<u>3.2 Ur misstro föds krig.....</u>	<u>8</u>
<u>3.3 Vad innebär ordningens problem?.....</u>	<u>9</u>
<u>4 ”Suveränen som lösning” på ordningens problem.....</u>	<u>11</u>
<u>4.1 Att förstå ordningens problem som ett tillitsproblem.....</u>	<u>11</u>
<u>4.2 Tillbaka till Hobbes - naturens två första lagar.....</u>	<u>12</u>
<u>4.3 Kan endast tillit ligga som grund för en överenskommelse?.....</u>	<u>13</u>
<u>4.4 Utgår jag från en för mörk människosyn?.....</u>	<u>14</u>
<u>4.5 Suveränen – ett alternativ för att lösa ordningens problem.....</u>	<u>15</u>
<u>4.6 Några invändningar och förtydliganden.....</u>	<u>16</u>
<u>5 Den spontana ordningen.....</u>	<u>18</u>
<u>5.1 Den spontana lösningen på ordningens problem.....</u>	<u>18</u>
<u>5.2 Framväxten av en spontan ordning.....</u>	<u>19</u>
<u>5.3 Några Invändningar och förtydliganden.....</u>	<u>20</u>
<u>5.4 Segregationen växer fram spontant.....</u>	<u>21</u>
<u>5.5 ”Den spontana ordningens problem”.....</u>	<u>22</u>
<u>6 “Modern social imaginary”.....</u>	<u>24</u>
<u>6.1 “Social imaginary”.....</u>	<u>24</u>
<u>6.2 En ny moralisk ordning växte fram.....</u>	<u>25</u>
<u>6.3 Den nya ordningen och samhället utanför politiken.....</u>	<u>25</u>

<u>6.4 Det horisontella samhället.....</u>	<u>26</u>
<u>6.5 Individens utrymme.....</u>	<u>28</u>
<u>6.6 ”Den spontana ordningen” är förenlig med ”modern social imaginaries”...28</u>	
<u>6.7 Ett förenlighetsproblem – ”Suveränen som lösning” är oförenlig med ”modern social imaginaries”.....</u>	<u>29</u>
<u>7 Ett modernt samhällsproblem.....</u>	<u>30</u>
<u>7.1 När den spontana ordningen inte kan och Suveränen inte tillåts lösa ordningens problem.....</u>	<u>30</u>
<u>7.2 Ett tredje alternativ?.....</u>	<u>32</u>
<u>8 Slutsats.....</u>	<u>34</u>
<u>9 Referenser.....</u>	<u>36</u>

1 Inledning

När jag kom tillbaka till korridoren efter sommarledigheten hade mina kamrater utarbetat ett nytt tjugigt städschema. Det innehöll detaljerade uppgifter som alla skulle utföra varje vecka. De var så detaljerat utformade att det knappt ens märktes om man inte utförde dem till fullo varje vecka. Problemet var att alla väldigt snabbt blev medvetna om detta och började slarva lite med sina städsysslor. Och när man såg att alla andra slarvade så började man slarva ännu lite mer och ännu lite mer och ännu lite mer... Tills ingen av oss utförde några städsysslor alls.

Jag stötte först nyligen på formuleringen ordningens problem, som handlar om svårigheten att få många individer att samarbeta för det gemensamma bästa. I städfallet ovan så föll hela städordningen samman eftersom ingen av oss ville vara den enda som samarbetade och utförde sina städsysslor om alla andra slarvade. Sådana här problem kan vara svåra att lösa. I det här fallet kunde vi samtala med varandra och på så sätt lösa vårt städproblem, men inte alla ordningsproblem är så enkla att lösa. Ofta är kommunikationen begränsad och de individer som ska samarbeta är många. Den här uppsatsen handlar om denna typ av ordningsproblem. Mitt syfte är att formulera en välgrundad hypotes om ett samhällsproblem, genom att svara på frågan ”i vilken situation förblir ordningens problem olöslig?” Jag inleder uppsatsen med hur ordningens problem kan förstås och förklaras med hjälp av de spelteoretiska modellerna fångarnas dilemma och allmänningens tragedi samt Hobbes analys av naturtillståndet. Jag formulerar sedan med hjälp av Hobbes och Smith två lösningar på ordningens problem, men argumenterar för att de bägge i sin tur stöter på var sitt problem som i vissa situationer förhindrar dem från att lösa ordningens problem. Slutligen argumenterar jag för i vilken situation de båda lösningarna misslyckas och fångar därmed det samhällsproblem som jag söker belysa. För att underlätta för läsaren följer nedan en kort överblick över hur jag lagt upp uppsatsen;

Jag inleder i kapitel två med att presentera de båda modellerna fångarnas dilemma och allmänningens tragedi och avslutar med ett tankeexempel om segregation. Jag vill redan nu förtydliga att exemplet om segregation kommer att

följa med genom hela arbetet för att underlätta för läsaren att följa de teoretiska resonemangen, men jag vill betona att uppsatsen inte handlar om segregationen som ordningsproblem. Exemplet ska ses som ett av många ordningsproblem. Jag har av pedagogiska skäl valt att konsekvent låta ett exempel följa med genom hela uppsatsen.¹ I kapitel tre kommer jag att integrera de spelteoretiska modellerna med Hobbes analys av naturtillståndet för att förklara hur ordningens problem uppstår och vad problemet innebär. Kapitel fyra kommer inledningsvis fortsätta att belysa ordningens problem och samtidigt lägga grunden för den första lösningen. Den första lösningen presenteras i slutet av kapitlet. Jag kommer sedan att presentera den andra lösningen i kapitel fem. Kapitlet avslutas med det problem som den andra lösningen stöter på. I kapitel sex presenterar jag Charles Taylors teori ”Modern social imaginaries” som jag använder för att lägga fram det problem som den första lösningen stöter på. Jag formulerar sedan det moderna samhällsproblemet i kapitel sju, genom att argumentera för i vilken situation ingen av lösningarna förmår lösa ordningens problem. Uppsatsen avslutas med min slutsats i kapitel åtta.

¹ Jag kommer även att ta upp andra exempel för att visa att resonemangen är giltiga för en mängd ordningsproblem och inte endast det som gäller segregation.

2 Ordningens problem – ett spelteoretiskt exempel

2.1 Allmänningens tragedi

Allmänningen är en betesäng som är öppen för alla, där herdarna låter sina djur beta. Varje herde vinner en direkt fördel för varje ytterligare djur som hon själv låter beta där och får bära fördröjda kostnader tillsammans med alla andra herdor för varje ytterligare djur som någon av dem låter beta där (Ostrom 2009 s. 30-31). En direkt fördel kan till exempel vara förtjänsten på den mjölk eller det kött som hon säljer vidare. Den fördröjda kostnaden består i slitaget på allmänningen och den faller på alla herdor som låter sina djur beta där. För varje extra djur på allmänningen får alla herdor bära kostnaden av alla redan betande djurs kvalitetsminskning (till exempel lite mindre mjölk eller kött per djur) medan den herde som släppte ut det extra djuret på allmänningen får hela vinsten från det djuret. Enligt Hardin (1968 s. 1244) så utökar en rationell herde hela tiden sin flock djur och låter ytterligare ett eget djur beta på allmänningen, och ytterligare ett och ytterligare ett... Men så gör alla rationella herdor på allmänningen med överbetning som följd.

”Each man is locked into a system that compels him to increase his herd without limit – in a world that is limited” (Hardin 1968 s. 1244)

Allmänningens tragedi är bara ett exempel bland många på ordningens problem: överexploatering av fiskevattnen, trädkövling och viltjakt, varje gång du duschar extra länge med varmvatten, kör bil till jobbet istället för att cykla eller slarvar med sopsorteringen... Listan kan naturligtvis göras lång.

2.2 Fångarnas dilemma

Varför låter herdarna bara inte bli att utöka sina flockar och på så sätt undvika överbelastning av allmanningen? Den logiska strukturen i exemplet om allmanningen kan förstås genom modellen fångarnas dilemma (Ostrom 2009 s. 32-33). Anta att det finns två herdor som låter sina djur beta på ängen². Ängen har en övre gräns för antalet djur som kan beta där och vara välgödda i slutet av året, säg tjugo stycken. Om bägge väljer samarbetsstrategin så låter de tio djur vardera beta på ängen. I icke-samarbetsstrategin gäller för bägge herdarna att hon låter så många djur som möjligt beta som hon kan sälja med vinst, där vi antar att antalet är högre än tio djur. Men om bägge väljer icke-samarbetsstrategin så blir följden till slut överbetning och ingen av dem kommer att göra någon vinst (säg på grund av för dålig kvalitet på mjölken eller köttet). Om bara en av dem samarbetar så kommer hon att gå med förlust medan den andra som valde icke-samarbetsstrategin kommer att göra en större vinst än vad hon fått om bägge hade samarbetat.

- a) Om x och y samarbetar så går bägge med vinst (bägge 10p)
 - b) Om varken x eller y samarbetar så går de plus minus noll (bägge 0p)
 - c) Om x samarbetar medan y inte samarbetar så går x med förlust och y tjänar lite mer än om bägge skulle ha samarbetat (x -1p och y 11p)
 - d) Om y samarbetar medan x inte samarbetar så går y med förlust och x tjänar lite mer än om bägge skulle ha samarbetat (x 11p och y -1p)
-
- a) är det bästa kollektiva utfallet och det näst bästa individuella utfallet
 - b) är det sämsta kollektiva utfallet och det tredje bästa individuella utfallet
 - c) är det sämsta individuella utfallet för x och det bästa för y
 - d) är det bästa individuella utfallet för x och det sämsta för y.

x skulle naturligtvis vilja realisera utfall d) medan y skulle vilja realisera utfall c). Bägge har en villkorlös preferens, att oavsett vad den andra gör välja icke-samarbeta, och bägge har en villkorlös preferens med avseende på den andres val, att hon oavsett vad jag själv gör väljer samarbete (Schelling 2006 s. 216). Dessa båda preferenser strider mot varandra. Vad kommer de båda herdarna att göra? Den rationelle herden kommer, för att skydda sig själv mot förlust, att

² Jag bygger den kommande presentationen av fångarnas dilemma på en tolkning av Ostrom 2009 s. 32-33. Men logiken är densamma för alla fångarnas dilemma, oavsett om de handlar om herdor, segregation eller som i den ursprungliga varianten fångar. För fler exempel på logiken se (Ostrom 2009 s. 297), (Badersten 2002 s. 41), (Molander 1994 s. 64), (Schelling 2006 s. 216-217) eller (Rothstein 2003 s. 29).

välja icke-samarbetsstrategin och antingen göra en vinst på 11p eller gå plus minus noll. Om bägge herdarna antas vara rationella så väljer bägge icke-samarbetsstrategin och hamnar därmed i det sämsta kollektiva utfallet. Bägge låter så många djur som möjligt beta på ängen vilket leder till överbetning och till att ingen av dem gör någon vinst. Vad bör de båda herdarna göra? De borde välja samarbetsstrategin så att bägge realiserar sitt näst bästa utfall, det bästa kollektiva utfallet, och göra en vinst på 10p vardera. Men hur uppnå utfall samarbete? Häri består vårt ordningsproblem.

”Ordningsproblemet [...] ligger i möjligheten att förmå rationella individer att samarbeta för gemensam vinning” (Badersten 2002 s. 45)

2.3 Exemplet segregation

Ordningsproblemet återkommer i en lång rad olika sammanhang, när jag ska komma överens med mina korridorkompisar om att sköta städningen, fiskarna om att bara fiska upp till en viss kvot, fångarna om att inte ange varandra eller bilisterna om att cykla till jobbet oftare så ställs vi alla inför fångarnas dilemma. För att tydliggöra de kommande resonemangen ska jag genomgående rikta uppmärksamheten mot ett exempel om segregation.

Säg att en invandrare och en svensk ska välja bostad och att det finns två områden att välja mellan, ett invandrantätt och ett svensktätt. Om invandraren väljer att flytta in i det svenska området samtidigt som svensken väljer att flytta in i invandrarområdet så upphör segregationen och vi har nått den bästa kollektiva lösningen. Om invandraren flyttar in i invandrarområdet och svensken i svenskområdet så fortsätter segregationen och vi har nått det kollektivt sämsta utfallet. Om invandraren flyttar in i svenskområdet men svensken också flyttar in i svenskområdet så blir invandraren utstött och socialt straffad.³ Om invandraren flyttar in i invandrarområdet och svensken också flyttar in där så blir svensken utstött och socialt straffad. Invandraren har ett individuellt incitament att välja att flytta in i invandrarområdet och svensken har ett individuellt incitament att flytta in i svenskområdet.

³ Min premis kan vara falsk men grundar sig på intuitionen att gemenskapskänsla och trygghetskänsla kan spela en viktig roll för valet av bostadsområde. Detta är rimligen bara en av många faktorer men av pedagogiska skäl begränsar jag mig till dessa två faktorer och håller allt annat lika. Det centrala antagandet är att individen handlar spontant d.v.s. hon handlar inte med målet att skapa ett segregerat samhälle eller med målet att motverka ett segregerat samhälle utan av andra skäl som leder till något av de två utfallen.

- a) Samarbetsstrategin, integration (bägge 10p)
- b) Icke-samarbetsstrategin, segregation (bägge 0p)
- c) Invandraren samarbetar, svensken samarbetar inte (invandraren -1p och svensken 11p)
- d) Invandraren samarbetar inte, svensken samarbetar (invandraren 11p och svensken -1p)

Bägge har det kollektiva incitamentet att flytta in i motsatta område. Men hur garantera att bägge följer den kollektiva lösningen? Låt oss besöka Hobbes idévärld för att förstå ordningens problem tydligare.

3 Att förstå ordningens problem med hjälp av Hobbes

3.1 Ur människans likhet föds misstro

Enligt Hobbes (2004 s. 126) så är människorna av naturen så lika varandra att ingen kan kräva en fördel som ingen annan också kan göra anspråk på. I naturtillståndet kan även den svagaste döda den starkaste. I segregationsexemplet så har invandraren och svensken samma möjlighet att välja var de ska bo. Ur människornas likhet i förmågor springer även en likhet i deras förhoppningar om att nå sina mål (Hobbes 2004 s. 127). Eftersom invandraren och svensken har samma förmåga att välja bostadsområde så har de även samma förhoppning om att nå sitt mål, det vill säga att bo i ett område där de inte kommer att bli utstötta och socialt straffade. Jämlikhet människor emellan ska alltså inte förstås som någon egalitär värdepremiss, utan snarare som ett nyktert konstaterande att människor är förhållandevis lika varandra vad gäller fysisk styrka och själsliga förmågor (Molander 1994 s. 22), i vårt segregationsfall förmågan att flytta in i bostadsområdena. Vidare menar Hobbes att om två individer strävar efter ett mål som bara den ena kan uppnå så blir de därför fiender.

”Härav kommer det sig att om någon odlar, besår, bebygger eller förfogar över ett stycke god mark och en inkräktare bara har en mans motstånd att frukta, då kan man förvänta att andra rycker fram med förenade krafter för att fördriva honom från hans egendom och beröva honom inte bara frukterna av hans arbete utan också hans liv eller frihet” (Hobbes 2004 s. 127)

I det dagsaktuella exemplet segregation kan vi kalla parterna för konkurrenter snarare än fiender, men principen är densamma. Under antagandet att bägge parter anser sig ha rätt att bestämma var de ska bo och att de strävar efter samma mål så uppstår det en konkurrenssituation. Bara en av individerna kan flytta in i bostadsområdet de helst föredrar utan att det uppstår segregation. Denna konkurrens är inte ursprunglig utan den följer av människans naturliga självbevarelse och av det faktum att vi som ett resultat av att vi lever tillsammans ibland gör anspråk på samma resurser (Molander 1994 s. 25). Liknande konkurrens råder på fiskevattnet mellan fiskarna, i skogen mellan jägarna och på övertrafikerade vägar mellan bilisterna.

Eftersom människorna är lika i såväl förmågor som förhoppningarna om att nå sitt mål så föds dessutom en misstro gentemot varandra (Hobbes 2004 s. 127).

”[Misstro] innebär inget annat än att människan i sin strävan till självbevarelse inte vet vilka uttryck andras strävan efter detsamma tar sig och att hon därför måste vara beredd på hot från detta håll” (Molander 1994 s. 25)

Eftersom svensken vet att invandraren har samma förmåga att välja bostadsområde och samma förhoppning om att nå sitt mål, att slippa bli utstött, så är det mest rationella för garantera att sig själv att inte bli kvar med den kortaste stickan att välja att flytta in i svenskområdet. Invandraren vet och gör samma sak.

3.2 Ur misstro föds krig

Ur misstron föds enligt Hobbes ett tillstånd av allas krig mot alla där ingen går säker och där inga gemensamma vinster kan uppstå.

”I ett sådant tillstånd finns ingen plats för arbetsamhet, eftersom arbetets frukter är osäkra, och följaktligen inget jordbruk [...] ingen konst, ingen litteratur, inget samhällsliv och, värst av allt, ständigt fruktan och risk för våldsam död. Och människans liv är ensamt, fattigt, plågsamt, djuriskt och kort.”(Hobbes 2004 s. 128)

Tillståndet av allas krig mot alla motsvaras av utfall icke-samarbete i mina exempel. Invandraren väljer att flytta in i invandrarområdet för att garantera sin trygghet, svensken flyttar in i svenskområdet av samma anledning och segregation uppstår. I allas krig mot alla existerar det inga lagar och därmed finns det inget som är rättsvidrigt. Enligt Hobbes (2004 s. 129) kan det inte existera något

gemensamt rätt och fel så länge det inte finns någon gemensam makt, överenskommelse eller föreställning om vad dessa rätt och fel består i.

”Där det inte finns någon gemensam makt finns heller ingen lag, och där det inte finns någon lag finns inget som är rättsvidrigt” (Hobbes 2004 s. 129)

Utan en lag som kan garantera invandraren ett tryggt bostadsområde genom att upprätthålla utfall samarbete så verkar det intuitivt orimligt att kräva av henne att hon ska välja utfall samarbete oavsett vad svensken väljer. I avsaknad av en gemensam makt så kan, enligt Hobbes (2004 s. 129) inget förutom individens egna förmågor garantera individens rättigheter till egendom, frihet och liv. Utan en gemensam makt med styrka nog att upprätthålla en rättighet som garanterar invandraren ett tryggt bostadsområde så får invandraren själv se till att garantera detta. I vårt exempel innebär det att hon alltid väljer utfall icke-samarbete för att skydda sig själv. Detsamma kan vi tänka oss gälla för andra fall så som överexploatering av naturresurser, där företag eller enskilda exploatörer väljer att låta bli att samarbeta för att säkra större vinster eller undvika att gå med förlust.

Låt oss återvända till exemplet om allmänningens tragedi och studera herdarnas dilemma. Eftersom betesmarken är en allmänning så antas herdarna ha samma förmåga att låta ytterligare ett eget djur beta. Eftersom bägge har denna förmåga så skapar var och en av dem förhoppningar om att kunna låta ytterligare ett eget djur beta. Deras likhet i situationen skapar osäkerhet kring huruvida den andra kommer att följa samarbetsstrategin eller inte. Ur osäkerheten föds misstron och ur misstron väljs icke-samarbetsstrategin. I avsaknad av en gemensam makt, föreställning eller moral så är icke-samarbetsstrategin enda sättet att skydda sig mot att gå med förlust.

3.3 Vad innebär ordningens problem?

Utfall icke-samarbete är en jämvikt som inte är paretooptimal (Ostrom 2009 s. 34). Även om både svensken och invandraren väljer sin individuellt bästa strategi så leder det inte till det bästa kollektiva utfallet.

”Ett paretooptimalt utfall förekommer när det inte finns något annat utfall som föredras av åtminstone en spelare och som är åtminstone lika bra för de andra. I fångarnas dilemma för två personer föredrar båda spelarna (samarbete, samarbete)-utfallet framför (avhopp, avhopp)-utfallet.” (Ostrom 2009 s. 34)

Segregationsutfallet är paretounderlägset eftersom både svensken och invandraren skulle föredra integration. Vid överexploatering av fiskevatten så kan man anta att alla fiskare skulle vilja samarbeta så att resursen inte utarmas inom några år, istället för att fortsätta att välja den paretounderlägsna icke-samarbetsstrategin.

Allmänningens tragedi, fångarnas dilemma, segregationsexemplet och Hobbes tillstånd av allas krig mot alla är alla exempel på ordningens problem. De fångar alla en situation där individerna om de lämnas för att agera på egen hand kommer att hamna i utfall icke-samarbete. I segregationsexemplet representerar det integrerade samhället allmänningen och ju fler invandrare som flyttar in i invandrarområdet och svenskar som flyttar in i svenskområdet ju större överbetning det vill säga segregation. Invandraren och svensken står inför ett dilemma, av logiken fångarnas dilemma. Ingen av dem har incitament att välja att samarbeta eftersom de då löper risken att straffas. Ur misstron mot den andre och för att gardera sig mot straff väljer bägge att inte samarbeta och de når vad Hobbes kallar allas krig mot alla. Hobbes formulerade även ett alternativ för att lösa problemet, låt oss nu se vad han hade för förslag.

4 ”Suveränen som lösning” på ordningens problem

4.1 Att förstå ordningens problem som ett tillitsproblem

Låt oss innan vi låter Hobbes föreslå sin lösning, kort återvända till herdarna igen. För att kunna lösa ordningsproblemet måste vi svara på frågan om hur utfall samarbete kan uppnås. Vi kan förstå problemet som *tillitens problem* det vill säga problemet om hur man kan få människor att lita på varandra (Rothstein 2003 s. 13-14). De båda herdarna skulle ju gärna vilja realisera utfall samarbete, men kommer att välja icke-samarbete för att skydda sig mot svek. De faller därmed för *den sociala fällans logik*:

”även personer med klara preferenser för ’fair play’ kommer att fortsätta med sitt illojala beteende därför att de, på goda grunder, tror att nästan ’alla andra’ också kommer att fortsätta agera ojust” (Rothstein 2003 s. 14)

Om den första herden inte vet hur den andra kommer att agera, så är det rationellt att välja icke-samarbetsstrategin. Men om hon väljer icke-samarbetsstrategin så bekräftar hon den andra herdens misstro gentemot henne, vilket gör att den andra herden i fortsättningen kommer att fortsätta att välja icke-samarbetsstrategin. Detta bekräftar i sin tur den första herdens misstro och så vidare... Så att de bägge på goda grunder tror att den andra kommer att agera ojust.

”en grupp rationellt agerande individer riskerar att fastna i en icke-kooperativ jämvikt, även om de var och en inser att en annan jämvikt med

större inslag av samverkan skulle medföra välfärdsvinster för alla berörda”
(Molander 1994 s. 84)

Problemet blir naturligtvis ännu mer svårslutligt om de båda herdarna inte har förmåga att kommunicera med varandra. Två herdar på en allmänning bör rimligen kunna göra det. Men svensken som väljer bostadsområde kan inte kommunicera med alla andra som väljer bostadsområde. De utsätts därmed för *anonymitetsproblemet*. Utan möjligheten att kommunicera med varandra blir det betydligt svårare att övervinna misstron och välja samarbetsstrategin (Ostrom 2009 254). Om de båda parterna i en fångarnas dilemma situation är anonyma för varandra så kommer de att ha svårare för att lita på varandra, tillitens problem blir större och det blir svårare att ta sig ur den sociala fällan. Men om vi introducerar en tredje part i modellen som är opartisk och har förmågan att genomdriva gemensamma överenskommelser så kan vi kanske lösa ordningens problem. Den tredje parten kan i fallet med allmänningen bestämma vilka herdar som får använda den, när de får göra det och hur många djur som de får låta beta där, samt övervaka och bestraffa regelbrott (Ostrom 2009 s. 40). Och även om svensken och invandraren inte kan kommunicera med varandra i varje given valsituation så kan de låta en tredje part upprätthålla regler som de gemensamt delar. Ur sin beskrivning av naturtillståndet, ett tillstånd utan institutioner präglad av djup misstro, härleder Hobbes behovet av *Suveränen* (Molander 1994 s 27).

4.2 Tillbaka till Hobbes - naturens två första lagar

Hobbes hävdar att naturens första och grundläggande lag säger att vi ska *”eftersträva fred och bevara den”* (Hobbes 2004 s. 131). I segregationsexemplet motsvaras det av att invandraren och svensken bör välja utfall samarbeta. Men Hobbes (2004 s. 130-131) menar dessutom att om hon inte kan uppnå fred så får hon enligt den naturliga rätten försvara sig själv med alla till buds stående medel. Detta motsvaras i segregationsexemplet av att invandraren för att skydda sig själv mot att bli utstött och socialt straffad får välja att flytta in i invandrarområdet. Ur naturens första lag härleder Hobbes naturens andra lag.

”en människa skall vara villig, när också andra är det, att så långt hon finner det nödvändigt för fredens bevarande och sitt eget självförsvar avhända sig sin rätt till allt och nöja sig med så mycket frihet gentemot andra som hon skulle tillåta andra gentemot sig själv” (Hobbes 2004 s. 131)

Invandraren har alltså rätt att flytta in i invandrarområdet för att undvika att bli utstött och socialt straffad, men endast för att undvika detta. Om svensken är villig att bevara freden, det vill säga att välja utfall samarbeta genom att flytta in i

invandrarområdet, så skall invandraren vara villig att avhända sig sin frihet att flytta in i invandrarområdet och istället flytta in i svenskområdet så att segregationen upphör. Vi uppnår därmed det bästa kollektiva utfallet, fred i Hobbes fall och integration i vårt exempel. Men om inte svensken avhänder sig sin rätt i samma mån som invandraren så finns det inget skäl för invandraren att ge upp sin rätt. Så hur ska invandraren veta om svensken kommer att avhända sig sin frihet och välja utfall samarbeta? Återigen är vi tillbaka till den grundläggande frågan: hur garantera att bägge följer den kollektiva lösningen?

4.3 Kan endast tillit ligga som grund för en överenskommelse?

Ett tänkbart förslag skulle vara att de bägge individerna kommer överens om att de ska samarbeta. Genom att lita på varandra så kan de genomföra den bästa kollektiva lösningen. Men tillit är en svag grund i naturtillståndet.

”Om ett avtal sluts enligt vilket ingen av parterna skall fullgöra sitt åtagande omedelbart utan de litar på varandra, kan man rimligen förvänta sig att det i det rena naturtillståndet [...] är utan kraft och verkan” (Hobbes 2004 s. 135)

Även om svensken och invandraren kommer överens om att de ska lita på varandra så vet var och en om att inget hindrar dem från att bryta sitt löfte och istället välja icke-samarbetsstrategin. De ställs inför för tillitens problem. Problemet är ännu mer uppenbart om vi antar att de inte kan kommunicera med varandra. De ställs då även inför anonymitetsproblemet. Ställd inför anonymitetsproblemet så kan endast blind tillit till alla andra ligga som grund för att jag ska flytta in i det motsatta bostadsområdet.⁴ Det är rimligt att anta att när invandraren ska välja bostadsområde så känner hon inte till hur svensken resonerar, det enda givna är att hon vet konsekvenserna av de olika utfallen. Blind tillit till den andra parten väger i sådana fall rimligen väldigt lätt. Och även om tillit skulle fungera som grund för kollektiva lösningar i enstaka fall så ligger bevisföringen på den som påstår att tillit utgör en stabil grund för genomförandet av sådana kollektiva lösningar i fångarnas dilemma situationer.

⁴ Det går att tänka sig att en person följer en absolut morallag som gör att hon alltid kommer att välja samarbetsstrategin, men jag bortser från den möjligheten. Jag anser att det är intuitivt rimligare att anta att en person som ska välja bostadsområde följer sitt egenintresse än en överindividuell moral som dikterar hur hon ska välja. Och samarbetsstrategin ligger endast i hennes egenintresse om hon förväntar sig att den andra parten också kommer att samarbeta.

Låt mig förtydliga resonemanget. I ett fall där två goda vänner kommer överens om att lita på varandra och välja att samarbeta, kan man rimligen vänta sig den kollektiva lösningen. I ett fall där två främlingar kommer överens om att lita på varandra är det inte lika givet att kunna förvänta sig den kollektiva lösningen. Om de inte träffas och kommer överens utan endast är medvetna om varandras existens, om de olika val de kan göra och om konsekvenserna av dem, så tänjs gränserna för tilliten än mer. Men man kan tänka sig att vår bedömning av tillitens kraft påverkas av den människosyn som vi intar. Desto mörkare människosyn desto mindre värd är tilliten som potentiell lösning. Hobbess människosyn kan uppfattas som mörk. En individ kan i avsaknaden av en gemensam makt förvänta sig att andra, om bara tillfälle ges, inte bara berövar honom ”frukterna av hans arbete utan också hans liv eller frihet” (Hobbess 2004 s. 127).

4.4 Utgår jag från en för mörk människosyn?

Är Hobbess människosyn orimligt mörk? Det är svårt att tänka sig själv att du, jag eller någon vi känner skulle beröva någons liv eller frihet, i avsaknad av statens makt, för att nå en större fördel. Eller att någon annan skulle beröva oss vårt liv av samma anledning. Vi väntar oss att andras moral hindrar dem från att begå sådana brott mot oss, oavsett om staten finns där för att straffa dem eller inte. Men har vi samma tillit till alla människor?

Låt mig konstruera ett tankeexperiment. Säg att du befinner dig i ett rum och vet att en annan person, som slumpmässigt valts ut och som befinner sig på andra sidan ett spegelglas⁵, kommer att ställas inför ett erbjudande. Om hon trycker på en knapp så kommer ditt liv att tas och hon kommer att gå därifrån en miljon kronor rikare utan att någon annan kommer att få reda på det. Skulle du känna dig säker? Vi skulle kunna påstå att det beror på din människosyn. Återigen är det svårt att tänka sig att en annan människa skulle kunna ta ens liv, oavsett belöningens storlek. Men jag hävdar hellre att din människosyn beror på vad du vet om situationen. Om du vet att det endast är någon ur din familj eller vänskapskrets så bör du rimligen känna dig säker. Eller säg att vi sållat bort alla psykopater och att det är någon slumpmässigt utvald person i Sverige? Delar du Hobbess människosyn så bör du kanske ändå känna dig orolig. Men om du har en stark moralisk tilltro till dina svenska medmänniskor så sitter du lugnt. Men hur känner du dig om du vet att det väljs ut någon slumpmässigt från hela världen? Det finns många fattiga människor ute i världen för vilka en miljon är en oerhörd

⁵ Du kan inte se personen på andra sidan glaset men hon kan se dig.

summa pengar. De känner dig inte och de trycker bara på en knapp. Du har kanske fördomar, sanna eller mindre sanna, om kommunister som avskyr kapitalister, om terrorister som skulle ta ditt liv gratis eller om allehanda råskinn, girigburkar och banditer. Hur mycket litat du på dina medmänniskor?

Hobbes kan anklagas för att ha en allt för mörk människosyn, men jag vill ändå poängtera relevansen i de antaganden han gör. Huruvida hans människosyn är rimlig eller inte, hävdar jag bero mer på i vilken kontext den befinner sig än på människosynen i sig själv.

”*Människan är inte hård; det är människans lott som är hård*” (Molander 1994 s. 25)

Hobbes behandlar inte fall där två goda vänner ska samarbeta. Han behandlar fall där främlingar ska lita på varandra trots att alla parter vet om att var och en har individuella incitament att inte samarbeta. Vi ska också komma ihåg att den situation i vilken Hobbes verkade präglades av religiös, politisk och ekonomisk kamp om hegemoni och att det var en kamp med kriget som sitt naturliga uttryck (Molander 1994 s. 19-20). Men vi behöver inte ta till så drastiska exempel som berör liv och död för att hans poäng ska gå fram. Tänk oss istället att du och jag tillsammans med alla andra i Sverige kommer överens via en anonym chatt på internet att vi, för miljöns skull, ska sköta vår sopsortering ordentligt och inte slänga skräp i fel papperskorg. Ingen mer än en själv kommer att kontrollera huruvida var och en gör det. Är min människosyn allt för mörk om jag antar att alla inte kommer att sköta sin sopsortering ordentligt? Endast tillit kan inte lösa dessa ordningsproblem.

4.5 Suveränen – ett alternativ för att lösa ordningens problem

Hobbes introducerar *Suveränen*, som lösning på ordningsproblemet. För att undkomma den eländiga tillvaron i naturtillståndet är människorna enligt Hobbes (2004 s. 157) beredda att ålägga sig själva de restriktioner som de lever under i stater. De avsäger sig så mycket av sin individuella frihet och makt som krävs för att *Suveränen* ska kunna lösa ordningsproblemet, i Hobbes fall upprätthållandet av den inre freden och försvaret mot yttre fiender (Molander 1994 s. 33). *Suveränen* är den part:

”vars handlingar var och en i en stor människomassa genom ömsesidigt fördrag bemyndigat, i syfte att han skall använda allas deras styrka och resurser såsom han finner ändamålsenligt för deras fred och gemensamma försvar” (Hobbes 2004 s 160)

I segregationsexemplet kan Suveränen motsvaras av staten. Svensken och invandrare kan bemyndiga staten att lösa ordningsproblemet. Staten kan gå in och besluta att svensken ska flytta in i invandrarområdet och invandraren i svenskområdet. Staten kan ändra utfallsvärdena i fångarnas dilemma situationen så att den som väljer icke-samarbetsstrategin straffas så hårt att den ger ett sämre individuellt utfall än samarbetsstrategin, oavsett vad den andra parten gör. Säg att staten belägger icke-samarbetsstrategin med -2 i straffpoäng (Ostrom 2009 s. 40-41).⁶ Om bägge väljer icke-samarbete så hamnar de på -2 (jämför med det ursprungliga exemplet, där de får $0p$). Om bara en väljer icke-samarbete så får hon $9p$ istället för 11 . Resultatet blir som följer:

- a) Samarbetsstrategin, integration (bägge $10p$)
- b) Icke-samarbetsstrategin, segregation (bägge $-2p$)
- c) Invandraren samarbetar, svensken samarbetar inte (invandraren $-1p$ och svensken $9p$)
- d) Invandraren samarbetar inte, svensken samarbetar (invandraren $9p$ och svensken $-1p$)

Såväl svensken som invandraren har i det här fallet alternativ a) som sitt bästa individuella utfall, a) är dessutom det bästa kollektiva utfallet.

4.6 Några invändningar och förtydliganden

Det är på sin plats att göra några förtydligande. Varför ska individerna lita på staten? Har staten den kompetens som krävs för att lösa problemet? Vad finns det egentligen för garanti att *Suveränen* kan lösa ordningsproblemet?

Om staten är korruperad så finns det ingen anledning för medborgarna att lita på staten. Om inte medborgaren kan lita på att staten kommer att se till att alla andra samarbetar så finns det ingen anledning för henne att själv samarbeta (Rothstein 2003 s. 8-9). Korruption kan i sig själv vara en social fälla där tjänstemännen helst vill att korruptionen tar slut, men där det är dumt att vara den enda som inte tar emot mutor (Rothstein 2003 s. 10). Det finns inte heller någon garanti för att staten har kompetens nog att lösa problemet. Om staten har

⁶ Se Ostrom 2009 s. 40-41 för ett liknande exempel fast med herdarna på allmänningen.

ofullständig information om situationen så kan dess tvångsmakt leda till utfall som är sämre än utfallet icke-samarbete i dilemmat och därmed förvärra situationen istället för att förbättra den (Ostrom 2009 s. 41-42). Staten behöver inte heller ha tillräckligt bra övervakningsförmåga. Tänk på alla gånger som någon går mot rött ljus eller kör bil för fort. Om staten inte kan övervaka tillräckligt bra så finns det en risk för att överträdelserna ökar. Om medborgarna är medvetna om att andra kommer undan så blir de mindre benägna att själva fortsätta att följa reglerna. Vi ska alltså på intet sätt ta för givet att staten alltid kan lösa tillitens problem, anonymitetsproblemet och den sociala fällan.

Suveränen som lösning på ordningsproblemet är långt ifrån oproblematiske. Men mitt syfte är snarare att visa att givet antagandena om att *Suveränen* har tillräckligt god information, övervakningsförmåga och medborgarnas tillit för att kunna lösa ett givet ordningsproblem så finns det fortfarande ett samhällsproblem som vi ställs inför. Invändningarna ovan är ytterligare problem som om de inte övervinns gör att *Suveränen* är en dålig lösning för ett givet ordningsproblem. Men för tillfället tar vi det för givet att *Suveränen* praktiskt kan lösa ordningsproblemet. Staten är inte korrumpad, kan kontrollera att individerna följer reglerna och utfallet blir alltid samarbete. Men låt oss nu lämna *Suveränen* en stund för att istället studera en annan lösning på ordningens problem.

5 Den spontana ordningen

5.1 Den spontana lösningen på ordningens problem

Alternativet med Suveränen som lösning upplöser dilemmat genom att med sin tvångsmakt sammanföra det individuellt bästa utfallet med det kollektivt bästa utfallet så att de står i samklang. Den spontana ordningen å andra sidan är en ordning som uppstår spontant i den mening att Suveränen inte tvingar individerna att agera på ett visst sätt, utan som mest upprätthåller vissa ramar inom vilka individerna själva skapar och upprätthåller ordningen. Men samma logik gäller för det individuella och kollektiva utfallet när den spontana ordningen löser ordningsproblemet. När individen realiserar sitt bästa individuella utfall så realiseras även (spontant) det bästa kollektiva.

Det är ”individens fria strävan att öka sitt välbefinnande [som] med automatik föder de mekanismer som skapar harmoni mellan individuell och kollektiv rationalitet” (Molander 1994 s. 55)

I exemplet med herdarna så kan en ordning uppstå spontant om allmänningen privatiseras. Det ligger sedan i markägarnas intresse att endast låta så många djur beta där som marken klarar av för att kunna ge avkastning även kommande år.

5.2 Framväxten av en spontan ordning

Enligt Smith (1978 s. 14) har samhällsordningen förändrats över tid i takt med att samhället har gått igenom olika samhällsstadier. En befolkningsökning i jägarsamhället gjorde det nödvändigt att lagra maten, men att tämja djuren var en bättre metod än att fälla bytena och sedan lagra dem, vilket spontant ledde till en samhällsförändring från jägare till herdar (Smith 1978 s. 15). De olika samhällsstadier kräver i sin tur olika ordning. Som ett exempel visar han att de olika stadierna har olika äganderättigheter, som motsvarar behovet av ett sådant skydd som är proportionerligt till mängden ägodelar en individ har (Smith 1978 s. 16).⁷ I jägarsamhället finns det inte mycket att äga så det har därför inte lika omfattande äganderättigheter som till exempel jordbrukssamhället, där det krävs tydligare äganderättigheter för mark och de medel med vilka man brukar den med. För vårt ordningsproblems syfte händer det mest intressanta i övergången från jordbrukssamhället till det kommersiella samhället, nämligen specialiseringen. Specialiseringen leder till effektivisering och därmed till högre materiell standard (Smith 1978 s. 562).⁸ Specialiseringen gör individen beroende av byteshandel som baseras på ett samarbete grundat på egenintresse (Smith 1978 s. 571-572), ”du får x om jag får y”. Människors olikhet blir, till skillnad från djurens i djurvärlden, till allas nytta och den är förutsättningen för specialisering och byteshandel, så att även den enklaste bärare är av värde för den mest upplysta filosof, samtidigt som filosofen är av värde för bäraren (Smith 1978 s. 573-574). Fram växer en ekonomisk ordning som styrs, inte av en absolut Suverän som i Hobbes alternativ utan, av var och en av de egenintresserade individerna i deras vardagliga interaktion.

”the spontaneous and uncontrolled efforts of individuals were capable of producing a complex order of economic activities” (Hayek 2006 s. 15)

Om du är beroende av jordbrukarens, mjölnarens, bagarens och springpojken's egendom och personliga säkerhet för att få bröd på morgonen så är din egen egendom, din materiella och personliga välfärd beroende av deras. Den kollektiva strategin att upprätthålla äganderättigheter, lag och den rådande ordningen blir var och ens egen individuella strategi, om än inte direkt, medvetet eller avsiktligt.

”samhällsordningen är det oavsiktliga spontana resultatet av individuellt mänskligt handlande” (Badersten 2002 s. 50)

⁷ Se även hur olika typer av äganderättigheter påverkar andra delar av samhällsordningen som till exempel kvinnans ställning och synen på äktenskapet (Smith 1978 s. 143-145)

⁸ Se även hans klassiska exempel om produktionen av en ”pin” s. 564-565, diskussionen kring produktionen av en spik s. 568, upphovet till nya uppfinningar s. 569 och ny kunskap s. 570

Den kollektiva strategin förenas spontant med den individuella. I fallet med fångarnas dilemma så representeras lösningen av att var och en av individerna har en direkt motivation, baserad på egenintresse och i enlighet med den individuella strategin, att välja utfall samarbeta, inte för samarbetets skull utan för att få en materiell eller social belöning (Badersten 2002 s. 54).

5.3 Några Invändningar och förtydliganden

Innebär den spontana ordningen en fullständig avsaknad av Suveränen? Om inte, är det då verkligen någon relevant skillnad mellan Suveränen som lösning och den spontana ordningen?

Den spontana ordningen innebär inte nödvändigtvis fullständig avsaknad av en Suverän. Staten utgör den tredje part i samhället som upprätthåller äganderättigheterna, ser till att ingångna avtal följs, bestraffar kontraktsbrott, stöld och så vidare... Med andra ord spelar en viktig roll i upprätthållandet av många spontana ordningar.

”In no system that could be rational defended would the state just do nothing”
(Hayek 2006 s. 40)

Konkurrensen på marknaden kräver till exempel existensen av ett lämpligt rättssystem, både för att bevara konkurrensen och för att få den att fungera så fördelaktigt som möjligt (Hayek 2006 s. 39). Om allmänningen privatiseras så upprätthåller staten markägarnas äganderätt och ser till att avtalen mellan markägaren och herdarna följs. Så vad är skillnaden mellan de båda ordningarna?

Suveränen som lösning innebär att staten, kungen, byrådet eller vem som än förkroppsligar Suveränen utformar en plan för hur ett givet ordningsproblem ska lösas och sedan, med tvång om nödvändigt, genomför den. Så här säger Hayek när det gäller planerade marknadslösningar:

”What our planner demand is a central direction of all economic activity according to a single plan, laying down how the resources of society should be ‘consciously directed’ to serve particular ends in a definite way” (Hayek 2006 s. 36)

Men i segregationsexemplet bestämmer inte staten var individerna ska bo. Staten upprätthåller de formella villkoren, på till exempel bostadsmarknaden, men

bestämmer inte vilket eller vilka mål som ska realiseras (Hayek 2006 s. 76-77), det vill säga var individerna ska bo. Skillnaden mellan Suveränen som lösning och den spontana ordningen är som skillnaden mellan att sätta ut vägskyltar och att beordra människorna vilken väg de ska ta (Hayek 2006 s. 78). En vägskylt sätter ramarna för var en bilist får köra och var hon inte får köra⁹ men bestämmer inte vart hon ska köra, eller vilken given väg hon ska använda¹⁰ (Hayek 2006 s. 80). Staten upprätthåller alltså i en mening trafikordningen genom att upprätthålla trafikreglerna. Men staten upprätthåller inte trafikordningen i meningen att bestämma vart trafikanterna kommer att köra eller vilken väg de väljer att ta sig fram på. Vill många trafikanter en dag åka från Lund till Stockholm via Kalmar så kommer det spontant uppstå en sådan trafikordning. Låt oss nu se hur segregation kan växa fram spontant.

5.4 Segregationen växer fram spontant

Segregationen kan uppstå spontant genom en kedjereaktion av individuellt beteende som startar genom vad vi kan kalla en tippingeffekt. Tippingeffekten innebär att vid ett visst antal inflyttade invandrare eller utflyttade svenskar så börjar fler svenskar att flytta ut eller invandrare att flytta in i bostadsområdet (Schelling 2006 s. 101). Låt oss säga att vi studerar två bostadsområden, a och b. I a bor det fyra invandrare och fyra svenskar och i b bor det tre invandrare och tre svenskar. Alla fjorton hushåll har preferensen att de inte vill vara en minoritet. Alla hushåll är således nöjda med det rådande utfallet. Men vad händer om en svensk bestämmer sig för att flytta från a till b? a har nu bara tre svenskar men fyra invandrare och b har fyra svenskar men bara tre invandrare. Svenskarna i a och invandrarna i b befinner sig i minoritet och är inte längre nöjda med utfallet. Svenskarna i a vill flytta och invandrarna i b vill flytta. Säg att på grund av det nya tillståndet flyttar ytterligare en svensk från a till b, samtidigt som en invandrare flyttar från b till a. a har nu bara två svenskar men fem invandrare och b har fem svenskar men bara två invandrare. Om kedjereaktionen fortsätter så fortsätter svenskar att flytta från a till b och invandrare från b till a tills vi har två bostadsområden som är fullständigt segregerade. Den första svensken som flyttade från a till b utgör den tippingeffekt som startar kedjereaktionen.

⁹ Får till exempel inte köra över en åker, på fel sida om vägen eller på en gågata.

¹⁰ Givet att det finns mer än en väg att ta till resmålet.

”Everybody who selects a new environment affects the environments of those he leaves and whose he moves among. There is a chain reaction” (Schelling 2006 s. 150)

Segregationen uppstår spontant ur individernas individuella handlingar, trots att ingen av individerna har något emot att så många som upp till hälften av hushållen i bostadsområdet utgörs av den andra gruppen. Svensken reagerar på att hon är i minoritet och väljer därför att flytta till ett attraktivare område. I det nya området befinner sig plötsligt invandraren i minoritet och väljer därför att flytta till ett attraktivare område. Tillsist är områdena fullständigt segregerade. Sådana spontana ordningar kan vara svåra att lösa eftersom vi hamnar i, vad jag väljer att kalla, den spontana ordningens problem.

5.5 ”Den spontana ordningens problem”

Spontana ordningar kan alltså vara både positiva och negativa. Kriminalitet, negativ miljöpåverkan och segregation är alla exempel på ordningar som kan sägas vara spontant framvuxna ur individernas strävan efter det goda i livet (Molander 1994 s. 55).

Vi kan tänka oss att situationen i segregationsexemplet spontant förändras. Låt säga att normerna förändras över någon generation så att invandrargruppens medlemmar ses som svenskar av svenskarna och börjar se sig själva som svenskar. Normförändringarna kan tänkas växa fram spontant under flera år till dess att situationen är förändrad. I den nya situationen upplever sig ingen vara i minoritet och de ursprungliga medlemmarna i de båda grupperna kan bo tillsammans utan att någon vill flytta. Men det går också att tänka sig att individernas preferenser förändras åt det motsatta hållet, så att de inte bara vill undvika att vara en minoritet utan dessutom undvika den andra gruppen helt, vilket skulle leda till ännu starkare segregation. Ett sätt att förhålla sig till ordningsproblem som uppstår spontant är alltså att hoppas att de spontant ska lösa sig, väl medveten om att de mycket väl kan förbli desamma eller till och med förvärras. Men vill vi ha kontroll över förmågan att lösa spontant uppkomna ordningsproblem så måste förändringarna ske medvetet och avsiktligt. Men i och med detta faller man för den spontana ordningens problem: Ju mer avsiktligt och medvetet man försöker att lösa ett spontant ordningsproblem ju mindre spontan blir ordningen. Om vi medvetet och avsiktligt förändrar situationen i segregationsexemplet – till exempel sätter upp ett förbud mot att flytta ifrån ett

område, sätter upp kvoter för hur många svenskar respektive invandrare som får flytta in i ett visst område eller tvångsflyttar hushåll till andra bostadsområden – och ser till att upprätthålla reglerna och bestraffa överträdelser så närmar vi oss Suveränen som lösning och ordningen är inte längre spontan.

6 “Modern social imaginary”

Den spontana ordningens problem utgör det ena ledet av det samhällsproblem som jag vill presentera. Innan vi kommer fram till det andra ledet måste jag dock först ge en kort översikt av Charles Taylors teori om *modern social imaginaries*. Teorin är alltför komplex och omfattande för att jag ska kunna göra den fullt rättvisa på några få sidor, men Taylors teori är central för förståelsen av det samhällsproblem jag vill presentera så jag kommer att övergripande återge den och avsluta med att presentera det andra ledet av samhällsproblemet.

6.1 “Social imaginary”

Social imaginary är de föreställningar genom vilka människor förstår sin sociala existens, hur vanligt folk uppfattar sin sociala omgivning, de gemensamma föreställningarna som bygger upp gemensam praxis och legitimitet (Taylor 2007 s. 23). *Social imaginary* är:

”the ways people imagine their social existence, how they fit together with others, how things go on between them and their fellows, the expectations that are normally met, and the deeper normative notions and images that underlie these expectations” (Taylor 2007 s. 23)

6.2 En ny moralisk ordning växte fram

På 1600-talet växte en ny syn på moralisk ordning fram via framför allt naturrättsteoretikerna. De försökte svara på hur människorna bör leva tillsammans i samhället och baserade samhällsordningen på naturliga rättigheter (Taylor 2007 s. 3-4). Den nya ordningen utgör ett brott mot den tidigare hierarkiska ordningen. Den grundar sig på en föreställning om ömsesidig vinning mellan individer där hierarkiska strukturer bara kan rättfärdigas som instrumentella medel för att upprätthålla en sådan ordning (Taylor 2007 s. 12-13). Ordningen syftar inte längre till att uppnå kosmiska mål eller fullkomliga dygder utan de syftar till att realisera vardagliga mål som rätten till frihet, liv och uppehälle för sig själv och sin familj.

”in the modern ideal, mutual respect and service is directed toward serving our ordinary goals” (Taylor 2007 s. 13)

I denna nya ordning framträder individen på ett sätt som hon inte gjort innan dess. Taylor talar om ”the ’disembedding’ of individuals” (2007 s.49) som kan förstås som en ny självförståelse av vår sociala existens där individen separeras från samhället. I tidigare ordningar var människans identitet kopplad till samhället och det gick inte att föreställa sig själv som något utanför samhället (Taylor 2007 s. 54). Det är först med den nya sociala ordningen som hon börjar förstå sig själv som först och främst en individ (Taylor s. 64-65). Det uppstår ett privat utrymme i vardagslivet där individen existerar som en privat agent utanför staten och auktoriteten (Taylor 2007 s. 103). Reformationen förstärker denna föreställning genom att göra vardagslivet till det heliga och vända sig emot föreställningen om en högre helig verklighet utanför och över individen (Taylor 2007 s. 102).

6.3 Den nya ordningen och samhället utanför politiken

Bilden om varför gud skapade människan förändrades. Det växte fram en föreställning om att man ska utnyttja det gud skapat och att gemensamt respektera och göra utbyte med varandra (Taylor 2007 s. 70-71). Marknaden växer fram och de utbyten som sker där är oförenliga med strikta hierarkier eftersom individerna möts som jämlikar på marknaden. Det växte fram en ny klass, kapitalisterna, som hade ordning och disciplin som egenintresse för att kunna nå de ökade möjligheter

till välstånd som ökad produktion och ekonomiskt utbyte leder till. Samtidigt blev både ökad produktion och ekonomiskt utbyte allt viktigare för staterna för att nå ekonomisk och militär makt (Taylor s. 72-73). På det hela taget föddes en utveckling mot marknaden som en alltmer central del i samhällslivet, både för att säkra individernas välstånd och staternas makt. Vardagslivet fick samtidigt alltmer betydelse både spirituellt och materiellt och tanken på att de lugna ekonomiska aktiviteterna i vardagslivet skapar förutsättning för fred och ordning växte fram (Taylor 2007 s. 73-74). Synen på hur vi är länkade till varandra förändrades, från en föreställning om en världslig hierarkisk ordning som speglar den kosmiska till en föreställning om individer som via egenintresserat utbyte på marknaden flätas samman (Taylor 2007 s. 75). En del av samhället har bildat sitt eget system av sammanflätande aktiviteter av produktion, utbyte och konsumtion. Den ekonomiska sfären är född. Samhälle och politik är inte längre samma sak.

Den ekonomiska sfären var kanske först att skilja sig från den politiska men den offentliga sfären följde snart efter (Taylor 2007 s. 83). Det är en sfär där människor som aldrig möts uppfattar sig själva vara inbegripna i ett pågående gemensamt offentlig samtal via till exempel tv, radio, tidning, café, internet och klubbar och där en allmän opinion bildas via den offentliga diskussionen (Taylor 2007 s. 84-85). Idag länkar internet samman individer från alla jordens hörn via bloggar, hemsidor och forum. De samtal som förs i dessa medier består inte bara av samma individer som för samtal inom den politiska sfären. Vem som helst med internettillgång kan delta i de samtal som förs i dess olika forum, vem som helst med tv kan höra de senaste nyheterna, vem som helst kan gå ner på det lokala caféet och diskutera dessa nyheter, läsa tidningen, skicka insändare eller gå med i klubbar. I den offentliga sfären kan det vardagliga folket delta i ett gemensamt samtal om våra gemensamma angelägenheter utanför den politiska sfären.

”It is a space of discussion that is self-consciously seen as being outside power” (Taylor 2007 s. 89)

6.4 Det horisontella samhället

Modern social imaginary medför en förändring i synen på oss själva och samhället. Vi ser inte längre våra relationer som något som speglar en hierarkisk ordning och vi uppfattar oss existera som individer utanför den politiska sfären.

”The society in which we live is not just the politically structured order; we also belong to civil society. We are linked in an economy, can seek access to a public sphere, and move in a world of independent associations” (Taylor 2007 s. 143)

Vi uppfattar oss leva endast i sekulariserad tid, till skillnad mot den tidigare föreställningen om en högre tid av religion eller tradition (Taylor 2007 s. 55). Sekulariserad tid är den tid som sker nu. Alla handlingar som sker samtidigt sker i sekulariserad tid, till skillnad från vissa religiösa handlingar som sker i oändligheten, eller traditionella som återkopplar till det förflutna (Taylor 2007 s. 156-157). Med den tidigare tidsuppfattningen fanns vissa speciella personer som stod i kontakt med den högre ordningen, till exempel påve, kung eller stamöverhuvud. Människorna var i sin tur länkade till varandra genom personliga band i en hierarkisk kedja med dessa speciella personer i toppen (Taylor 2007 s. 145). Men i modern social imaginary är samhällsordningen horisontell och individerna uppfattas i någon mening som jämlikar. I affären är alla konsumenter, oavsett om du är arbetslös, sjuksköterska eller minister. I den offentliga sfären kan alla delta som tidningsläsare och debattera om deras innehåll.

”We have moved from a hierarchical order of personalized links to an impersonal egalitarian one; from a vertical world of mediated access to horizontal, direct-access societies” (Taylor 2007 s. 158)

Människorna står i en horisontell relation till varandra som individer. Dessa förändringar i synen på sig själv kommer från förändringarna i social imaginaries. Från den offentliga sfären där var och en ser sig föra ett direkt nationellt, eller till och med internationellt, samtal. Från den ekonomiska sfären där alla individer möts som konsumenter och/eller producenter och som jämlikar ingår i kontraktsrelationer. Och från det moderna medborgarskapet där folket bygger upp staten (Taylor 2007 s. 159-160). Men de är bara exempel på samma förändring i föreställningarna om oss själva, vår plats i världen, vår omgivning, hur vi står i relation till samhället och varandra, och våra gemensamma förväntningar och dess underliggande moraliska föreställningar som bygger upp vår uppfattning om den sociala ordningen. När Lisa köper en lågkalori yoghurt så förstår hon sig själv som en individ som vill äta bättre för hälsans skull men också som en medlem i gemenskapen av alla individer som anser att lågkalori yoghurt är bättre än kaloririkare alternativ. Identiteterna i dessa gemenskaper byggs upp av individerna själva genom deras handlingar. När Lisa går ut för att demonstrera mot valfiske så är hon dels individen Lisa och dels medlem i gemenskapen av demonstranter mot valfiske. Dessa föreställningar kan ses som ett uttryck för modern jämlikhet och individualism (Taylor 2007 s. 160).

6.5 Individens utrymme

Den ekonomiska och den offentliga sfären är exempel på ett utrymme som fångar föreställningarna om människorna som jämlika individer, som medlemmar i en horisontell gemenskap som alla direkt deltar i, och som inte konstitueras av någon extern makt så som gud eller traditionen, det är ett utrymme där den politiska sfären inte har tillträde. De fångar föreställningen om individen som en privat agent som existerar före det politiska. De fångar föreställningen om den individualism som begränsar statens inflytande över *individens utrymme*.

Enligt Hayek (2006 s. 14-15) innebär individualism att individen har friheten att välja livsstil och att andra tolererar valet. Förändringen i *social imaginaries* kan förstås som en förändring från ett hierarkiskt samhälle där människorna har en given plats som en del av den hierarkiska kedjan till ett samhälle där människorna fått möjligheten att känna till och välja mellan olika former av liv. Detta kräver att hon får ett visst utrymme att handla fritt på, ett utrymme där hon får möjligheten att välja mellan olika alternativ utan förbud av någon tvångsmakt, ett *individens utrymme*. Individualism kan alltså förstås som:

”the respect for the individual man [...] that is the recognition of his own views and tastes as supreme in his own sphere” (Hayek 2006 s. 14)

Individens utrymme begränsas naturligt av tanken på någon form av jämlikhet så att mitt utrymme begränsas naturligt av att jag inte får kränka ditt utrymme. Jag kan alltså inte skada dig och legitimera det med att min handling föll under mitt individuella utrymme. Men inom *individens utrymme* bör individen själv få följa sina egna värderingar och preferenser istället för att följa andras och vara sin egen *Suverän* istället för att styras av andra (Hayek 2006 s. 62-63).

6.6 ”Den spontana ordningen” är förenlig med ”modern social imaginaries”

I *den spontana ordningen* agerar individen utan inblandning av det politiska. Hon handlar i vardagslivet, i den ekonomiska eller offentliga sfären, hon köper hus eller onyttig mat, fattar beslut om hur mycket fisk hon ska ta upp eller hur många djur hon har råd att låta beta på en äng, vilken väg hon ska välja på väg mot ett

resmål, vilka åsikter hon diskuterar, vilka tidningar hon läser och vilka bloggar hon följer. Hon fattar en mängd individuella beslut som tillsammans med alla andras individuella beslut skapar olika ordningar som segregation, höga hälsokostnader, miljöproblem, trafikstockningar och opinioner¹¹. Utfallet är aggregerat men besluten är individuella (Schelling 2006 s. 145). Ordningen uppstår utanför den politiska sfären, den uppstår spontant ur individernas handlingar. *Den spontana ordningen* är förenlig med föreställningen om att individen kommer före samhällsordningen. Vi är nu framme vid det andra ledet av det samhällsproblem jag kommer att presentera.

6.7 Ett förenlighetsproblem – ”Suveränen som lösning” är oförenlig med ”modern social imaginaries”

Skillnaden mellan *den spontana ordningen* och ordningen med *Suveränen som lösning* är att i den förra är det individen som själv beslutar sig för hur hon ska handla, vilket indirekt leder till att en ordning uppstår, medan det i den senare är Suveränen som, med syftet att skapa en specifik ordning, beslutar hur individen ska handla. Om staten bestämmer var hon ska bo eller vilken väg hon ska välja att köra på till ett visst resmål så ingriper staten i de beslut som vi vanligtvis uppfattar som individens. Var jag bor eller vilken väg jag väljer att köra uppfattas intuitivt som den typ av vardagliga beslut som ligger utanför den politiska sfären. Staten har inte med sådana beslut att göra. Vissa beslut uppfattas som individuella, de faller inom ramarna för vårt individuella utrymme. *Suveränen som lösning* på ordningsproblemet är i de fall där vi upplever att besluten faller inom ramen för individens utrymme oförenlig med modern social imaginaries. Suveränen tillåts inte lösa ordningsproblemet i de fallen. Staten som lösning på segregationsproblemet är oförenlig med föreställningen om att besluten över vilket bostadsområde jag ska bo i, flytta in i eller flytta ut ur faller utanför det politiska. Beslutet om vilket bostadsområde jag ska bo i är nära förknippat med både den ekonomiska sfären och det privata vardagslivet som bägge ses som skilda från den politiska sfären. Dels uppfattas jag få köpa och sälja vad jag vill så länge det inte skadar någon annan och handlingen att köpa en viss bostad verkar nog så harmlös och dels så uppfattas jag själv få välja var jag vill bo utan att staten blandar sig i. Staten kan alltså inte lösa segregationsproblemet.

¹¹ En önskad opinion kan vara en med främlingsfientligt innehåll där individerna som hyser främlingsfientliga åsikter för ett offentligt samtal via radio, tidningar, bloggar, klubbar och andra forum.

7 Ett modernt samhällsproblem

7.1 När den spontana ordningen inte kan och Suveränen inte tillåts lösa ordningens problem

Den spontana ordningens problem och det förenlighetsproblem som *Suveränen som lösning* möter skapar tillsammans ett rum där ordningsproblemet förblir olöst. Om vi föreställer oss en mängd möjliga ordningsproblem - det kan vara allt från överfiske, skövling av skog, trafikstockningar, miljöutsläpp och segregation till problem vid gemensamt nyttjande av betesmark, vattenkällor eller bevattningskanaler – så kan vi tänka oss att *den spontana ordningen* spontant löser en delmängd av dem. Privatisering av skog kan tänkas ge ägaren spontana incitament att bevara den så pass väl att den kommer att ge avkastning även i framtiden, kontinuerlig trafikstockning på väg A kan medföra att bilisterna spontant väljer den lite längre väg B på väg till arbetet, konsumenternas efterfråga kan spontant motivera företagen att kontrollera sina utsläpp och spontant framvuxna normförändringar i samhället kan tänkas leda till integrering. Men *den spontana ordningen* kan inte garantera en lösning på spontant framvuxna ordningsproblem. Skogsägaren är kanske beredd att endast göra en kortsiktig vinst, bilisten väntar på att någon annan ska välja den lite längre vägen till arbetet, företagen investerar för att förbättra ryktet utan att minska på utsläppen och det kanske inte sker någon spontan normförändring i samhället. Det finns alltså en delmängd ordningsproblem som *den spontana ordningen* inte förmår att lösa.

På samma sätt kan vi tänka oss att av hela mängden möjliga ordningsproblem så kan *Suveränen som lösning* lösa en delmängd av dem. Staten kan sätta upp regler som begränsar skogsskövling eller fisket, tvinga bilisterna att via skattsedeln finansiera utbyggnad av övertrafikerade vägar eller genomdriva regler för hur mycket vatten företag och hushåll får ta upp ur gemensamma

vattenkällor. Men även *Suveränen som lösning* har sina begränsningar. Låt oss först återigen bortse från de fall där *Suveränen som lösning* stöter på praktiska problem,¹² då återstår en delmängd ordningsproblem som *Suveränen som lösning* inte tillåts lösa. Staten tillåts inte ingripa hur som helst på marknaden för att hindra eller kontrollera företags utnyttjande av olika naturresurser, bestämma var individerna ska bo, sätta restriktioner på hur mycket onyttig mat de får konsumera i syftet att minska samhällshälsokostnaderna för sjukvård eller begränsa musik- och filmutbudet i syftet att minska våldet i samhället.

Vidare går det att tänka sig att en del av den delmängd ordningsproblem som *den spontana ordningen* inte lyckas lösa kan lösas av *Suveränen som lösning* och en del av de ordningsproblem som *Suveränen som lösning* inte tillåts att lösa kan lösas av *den spontana ordningen*. Bilisterna ändrar kanske inte sina vägval spontant och de kommer inte heller spontant överens om att finansiera en utbyggnad av vägen, men staten tillåts tvinga dem att betala skatt och på så sätt finansiera vägutbyggnaden. Staten tillåts kanske inte tvinga företagen att minska sina utsläpp men konsumentreaktioner på marknaden gör att företagen spontant minskar utsläppen.

Till sist finns det en delmängd ordningsproblem kvar, de problem som uppstår spontant och som uppfattas befina sig inom individens område där staten inte tillåts ingripa. De är den delmängd ordningsproblem som fastnar mellan *den spontana ordningens problem* och oförenligheten mellan *Suveränen som lösning* och *modern social imaginaries*. Statens vägutbyggnad leder spontant till att fler bilister börjar använda vägen till arbetet och det blir återigen trafikstockning, men staten tillåts inte ingripa och hindra de nytilkomna från att använda vägen. Det uppstår spontant överfiske och staten tillåts inte på ett effektivt sätt övervaka fiskarna. Det uppstår spontant segregation men staten får inte omplacera individerna till nya bostadsområden. Låt säga att brotten ökar spontant under helgen i samband med alkoholkonsumtion, men staten får inte förbjuda medborgarna från att konsumera alkohol i syftet att förebygga brottsligheten. Företagen producerar allt fetare mat för att göra större vinster men staten får inte förbjuda produktionen och konsumenterna konsumerar allt mer fet mat och hälsokostnaderna i samhället ökar men staten tillåts inte diktera hur mycket fet mat de får äta. På internet uppstår en ordning av illegal fildelning, men *Suveränen* tillåts inte övervaka internetanvändarna hur som helst.

Dessa delmängden kan inte sägas bestå av vissa specifika ordningsproblem, som att överfiske kan lösas av *den spontana ordningen*, miljöförstöring av *Suveränen som lösning* medan övertrafikeringen inte kan lösas av någon av dem. I vissa fall kan potentiella ordningsproblem med överfiske lösas spontant och i andra kan staten genomdriva gemensamma regler som löser problemet. Men i en del fall uppstår problemet spontant och statens lösning tillåts inte genomdrivas effektivt på grund av dess oförenlighet med vår föreställning om oss själva och individens utrymme. Problemet består inte av specifika ordningsproblem utan av

¹² Se avsnitt 3.6

en viss typ av situation som ordningsproblemen kan hamna i; när *den spontana ordningen* inte kan och *Suveränen som lösning* inte tillåts lösa ordningens problem.

7.2 Ett tredje alternativ?

I *Allmanningen som samhällsinstitution* försöker Ostrom finna en alternativ lösning som uppstår medvetet och avsiktligt men utan inblandning av en yttre *Suverän*. Hon kritiserar *Suveränen* och privatisering som de enda lösningarna på ordningsproblemet och presenterar en tredje lösning (Ostrom 2009 s. 39-46). Enligt Ostrom (2009 s. 46-50) kan individerna i vissa fall själva lösa ordningsproblemet internt utan inblandning av *Suveränen*.¹³ Men Ostrom (2009 s. 60) behandlar små grupper om 50 till 15 000 personer och förutsätter vissa antaganden som är oförenliga med de antaganden jag gjort. Ostrom (2009 s. 290) förutsätter att individerna har låga informations-, förändrings- och genomdrivandekostnader, att de flesta individerna har gemensamma normer och förtroende för varandra och att gruppen är liten och stabil. Men de ordningsproblem jag fokuserat på utgörs av stora heterogena grupper med bristande kommunikation och förtroende, som har höga förändringskostnader och där alla handlar på egen hand. De antaganden som jag gjort med hjälp av de två spelteoretiska modellerna allmanningens tragedi och fångarnas dilemma är:

”användbara när man ska förutsäga beteendet i storskaliga gemensamma resurspooler där ingen kommunicerar, alla handlar på egen hand, ingen uppmärksamhet ägnas åt effekterna av ens handlingar och kostnaderna för att förändra situationens struktur är höga” (Ostrom 2009 s. 254)

För sådana fall är dessutom mina antaganden om att individerna inte kommer att samarbeta mycket rimliga.

”När individer med höga diskonteringsräntor och föga förtroende för varandra försöker på egen hand, utan förmåga att kommunicera, ingå bindande avtal och ordna mekanismer för genomdrivande och övervakning av avtalet, kommer de sannolikt inte att välja strategier som är gynnsamma för alla, såvida det inte råkar vara deras dominanta strategi” (Ostrom 2009 s. 253)

¹³ Hennes bok kan i sin helhet ses som en vidareutveckling av detta alternativ.

I de småskaliga gemensamma resurspooler som Ostrom analyserar kan de båda modellerna och deras antaganden vara långt mindre användbara (Ostrom 2009 s. 254). Men eftersom det inte de fallen som den här uppsatsen behandlar så bortser jag från Ostroms lösning i min problemformulering av det moderna ordningsproblemet. Det återstår att se om hennes lösning kan bli användbar även för storskaliga ordningsproblem i framtiden.¹⁴

¹⁴ Kanske kan teknisk utveckling och förändringar i våra normer öka kommunikations- och övervakningsmöjligheterna, minska kostnaderna för strukturförändringar och göra individerna mer toleranta gentemot varandra så att storskaliga ordningsproblem lättare kan lösas internt av de inblandade individerna själva.

8 Slutsats

Ordningens problem kan förstås som överbetning i allmänningens tragedi modellen, som utfall icke-samarbete i fångarnas dilemma modellen, segregation i mitt bostadsområdesexempel eller allas krig mot alla i Hobbes naturtillstånd. I samtliga fall handlar individerna på egen hand efter sina egna preferenser och deras handlingar leder till utfall som är sämre än om de skulle ha samarbetat. Individerna väljer att inte samarbeta eftersom de inte kan lita på varandra. Även om de skulle vilja samarbeta så har de goda grunder för att tro att den andre kommer att agera ojust, eftersom det enda sättet att garantera att man inte drar den kortaste stickan är att välja icke-samarbetsstrategin. Problemet blir naturligtvis ännu mer svårlöst i de fall där parterna har begränsade kommunikationsmöjligheter. *Suveränen som lösning* på ordningens problem sammanför parternas individuella bästa utfall med deras kollektivt bästa utfall genom att, med tvång om nödvändigt, upprätthålla regler som är utformade för att lösa problemet. I *den spontana ordningen* sammanförs också de individuella bästa utfallen med det kollektivt bästa utfallet, men det sker spontant utan inblandning av *Suveränens* tvångsmakt. Det är individerna själva som i sin strävan efter välstånd skapar ordningen. *Modern social imaginaries* är benämningen på de *social imaginaries* som växt fram sedan 1600-talet. *Social imaginaries* är de föreställningar människan har om sin sociala existens. *Modern social imaginaries* innebär en förändring i *social imaginaries*. Med de ekonomiska, offentliga och privata sfärernas framväxt har en del av samhället separerats från det politiska och det har växt fram ett *individens utrymme*. Det är ett utrymme där individen är sin egen *Suverän* och handlar fritt utan inblandning från någon yttre tvångsmakt. *Den spontana ordningen* är förenlig med *Modern social imaginaries* men kan inte garantera någon lösning på spontant uppkomna ordningsproblem utan att falla för *det spontana ordningsproblemet*. Ju mer avsiktligt och medvetet vi försöker att lösa ett spontant ordningsproblem ju mindre spontan blir ordningen och vi närmar oss *Suveränen som lösning*. *Suveränen som lösning* är oförenlig med *Modern social imaginaries* och kan därför inte lösa den typ av ordningsproblem som uppfattas falla inom individernas utrymmen, det vill säga utanför det politiska.

Jag kan nu formulera min hypotes om den moderna samhällsordningens problem:

- a) ordningens problem kan förstås och förklaras med hjälp av de spelteoretiska modellerna allmänningens tragedi, fångarnas dilemma och Hobbes analys av naturtillståndet där,
- b) *den spontana ordningen* upplöser ordningens problem genom att sammanföra de individuella bästa utfallen med det bästa kollektiva utfallet och
- c) är förenlig med *Modern social imaginaries* men
- d) inte kan garantera någon lösning på spontant uppkomna ordningsproblem och där,
- e) *Suveränen som lösning* löser ordningsproblemet genom att upprätthålla regler som är utformade för att lösa problemet men
- f) är oförenlig med *Modern social imaginaries* och
- g) därför inte kan lösa de ordningsproblem som uppfattas falla utanför det politiska

Om ordningsproblemet uppstår spontant och uppfattas ligga utanför det politiska, inom individernas utrymmen, så kan *den spontana ordningen* inte lösa det och *Suveränen som lösning* tillåts inte lösa det. Det kommer att bli en fråga för framtida arbeten att bevisa min hypotes med empiriska studier av olika ordningsproblem.

9 Referenser

Badersten, Björn, 2002. "Medborgardygd: den europeiska staden och det offentliga rummets etos". Stockholm: Natur och kultur.

Hardin, Garrett, 1968. "The Tragedy of the Commons", Science vol. 162, nr 3859, s. 1243-1248.

Hayek, Friedrich, 2006. The Road to Serfdom. New York: Routledge.

Hobbes, Thomas, 2004. Leviathan eller En kyrklig och civil stats innehåll, form och makt. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Molander, Per, 1994. Akvedukten vid Zaghouan En essä om stat, moral och liberalismens framtid. Uddevalla: Bohuslänningens Boktryckeri AB.

Ostrom, Elinor, 2009. Allmänningen som samhällsinstitution. Lund: Arkiv förlag.

Rothstein, Bo, 2003. Sociala fällor och tillitens problem. Kristianstad: Kristianstads Boktryckeri AB.

Schelling, Thomas, 2006. Micromotives and Macrobehavior. New York: Norton & Company, Inc.

Smith, Adam, 1978. Lectures on Jurisprudence. Oxford: Oxford University Press.